

Давиденко А. О.

Київський національний авіаційний університет

КОНЦЕПТ “FAMILY” ЯК ОДИН З ОСНОВНИХ В АНГЛОМОВНІЙ ЛІНГВОКУЛЬТУРІ

У статті розглянуто поняття концепту та його структури. Мета статті – вивчення поняття концепту, дослідження особливостей вербалізації концепту “family” як одного з основних в англomовній лінгвокультурі. У роботі застосовано такі методи дослідження, як: аналіз, синтез та узагальнення теоретичного матеріалу, дефініційний аналіз, компонентний аналіз. Аналіз різних напрямів у сучасній когнітивній лінгвістиці дав змогу виділити основні підходи до визначення поняття «концепт»: лінгвокогнітивний, лінгвокультурний і семантичний. Зроблено висновок, що поняття концепту сповнене протиріч і представляє у працях провідних лінгвістів протилежні структури. У статті поняття концепту розуміється як ментальні структури, що складаються з усього того обсягу знань і досвіду, якими володіє людина й оперує у процесі розумової діяльності. Зазначено, що факторами, які визначають формування концепту, є: чуттєвий досвід, тобто сприйняття органів почуттів; предметна діяльність людини; розумова діяльність, що породжує виникнення нових концептів на основі вже наявних; тлумачення і пояснення поняття; «введення» нових концептів за звернення до словникових дефініцій незнайомих слів.

Концепт за своєю суттю багатомірний, багатогранний і неоднорідний. Так, зроблено висновок, що структура концепту складається з кількох шарів, одним з яких є ядро, а іншим – периферія. У роботі проаналізовано особливості вербалізації концепту “family” в англomовній лінгвокультурі. У процесі дослідження на основі англomовних фразеологізмів виокремлено кілька семантичних груп, пов'язаних з концептом «сім'я». До першої групи віднесені фразеологізми, які відображають родинні стосунки, до другої – відносини всередині сім'ї, до третьої – життєві проблеми сім'ї, до четвертої – хронологічні рамки шлюбу. Виокремлено низку лексем, які репрезентують концепт “family”: happiness, love, mutual understanding, family problems, life, relationships between spouses and children, family values, clarification of the relations between spouses, education of children, family relations. Також з'ясовано, що концепт “family” репрезентує як позитивні, так і негативні аспекти сімейного життя.

Ключові слова: лексема, англійська мова, лінгвокультура, концепт, структура концепту, фразеологічні одиниці, концепт «сім'я».

Постановка проблеми. В умовах сучасності головне завдання, що стоїть перед лінгвістикою, полягає у встановленні закономірностей, що пов'язують ментальні процеси з мовними структурами. У цьому аспекті доцільним вважається дослідження поняття концепту як складника лінгвістики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У мовознавстві розвиток досліджень поняття концепту став закономірним. Аналіз різних напрямів у сучасній когнітивній лінгвістиці дає змогу виділити основні підходи: лінгвокогнітивний, лінгвокультурний і семантичний. Прихильники першого підходу – Є. Кубрякова та її школа, Н. Болдирєв та інші. Представники другого напрямку – В. Ляпін, Н. Артюнова та інші. Послідовники семантичної течії – Т. Булигіна, Н. Алефренко та інші. Роботи цих та інших науковців становлять підґрунтя для дослідження, здійсненого у статті.

Такі аспекти, як особливості вербалізації основних концептів англomовної лінгвокультури, є недостатньо дослідженими, що і зумовило вибір теми, тобто дослідження особливостей вербалізації концепту “family” як одного із провідних концептів в англomовній лінгвокультурі, вивчення поняття концепту, дослідження особливостей вербалізації концепту “family”.

Конкретна методологія дослідження заснована на використанні таких методів дослідження, як аналіз, синтез та узагальнення теоретичних джерел, описовий метод, дефініційний метод, метод компонентного аналізу.

Постановка завдання. Метою статті є вивчення поняття концепту, дослідження особливостей вербалізації концепту “family” як одного з основних в англomовній лінгвокультурі.

Виклад основного матеріалу.

1. Поняття концепту у призмі лінгвістичних досліджень

Концепти – змістовні одиниці пам'яті, всієї картини світу, відображеної у свідомості людини та її психіці. Представники когнітивної лінгвістики вважають, що кожна мова являє собою певну систему концептів, завдяки якій носії мови можуть сприймати, структурувати зберігання та переробку інформації [7, с. 56]. Людина пізнає навколишній світ, у результаті чого формується система знань про світ, що складається з концептів різного рівня складності.

Факторами, що визначають формування концепту, є:

- 1) чуттєвий досвід, тобто сприйняття органів почуттів;
- 2) предметна діяльність людини;
- 3) розумова діяльність, що породжує виникнення нових концептів на основі вже наявних;
- 4) тлумачення і пояснення поняття;
- 5) «виведення» нових концептів за звернення до словникових дефініцій незнайомих слів [5, с. 123].

Концепт являє собою ту абстрактну одиницю, якою людина оперує в процесі мислення. Ці одиниці відображають результати знань, отриманих людиною, накопиченого нею досвіду. Людина мислить концептами. Аналізуючи, порівнюючи, поєднуючи різні концепти у процесі розумової діяльності, вона формує нові концепти як результат мислення.

Сам термін «концепт» трактується лінгвістами по-різному. Так, Д.С. Лихачов пропонував «вважати концепт свого роду «алгебраїчним» виразом, яким ми оперуємо у своєму письмовому й усному мовленні, бо охопити значення у всій його складності людина просто не встигає, іноді не може, а іноді по-своєму інтерпретує його (залежно від своєї освіти, особистого досвіду, приналежності до певної сфери, професії тощо)» [4, с. 275].

С.Г. Воркачов визначає концепт як такий, що використовується в предметних сферах декількох наукових напрямів. Наприклад, когнітивної психології, когнітивної лінгвістики, а також лінгвокультурології [2, с. 42].

На думку О. С. Кубрякової, концепт – це «одиниця ментальних або психічних ресурсів нашої свідомості і тієї інформаційної структури, яка відображає знання і досвід людини; оперативна змістовна одиниця пам'яті, ментального лексикону, концептуальної системи і мови мозку, всієї картини світу, відображеної в людській психіці».

У статті поняття концепту розуміється як ментальні структури, що складаються з усього того обсягу знань і досвіду, якими володіє людина й оперує у процесі розумової діяльності.

Розглядаючи структуру концепту, варто зазначити, що дослідник І.А. Стернин представляє концепт як певний плід, кісточка якого – чуттєвий образ, ядро, яке обростає м'якоттю – концептуальними ознаками та функціями. Будь-який концепт має базовий шар, який завжди являє собою певний чуттєвий образ, що є одиницею універсального предметного коду, за допомогою якого цей концепт кодується для розумових операцій. У складних концептах додаткові когнітивні ознаки нашаровуються на базовий шар і утворюють «м'якоть плоду» [4, с. 68].

Ю.С. Степанов вважає, що до структури концепту, «з одного боку, належить все, що включає побудову поняття; з іншого боку, у структуру концепту входить все, що робить його фактом культури, вихідна форма (етимологія); сучасні асоціації; оцінка».

На думку науковця, концепт має структуру, що складається із трьох шарів:

- 1) основного шару, який автор називає основою, актуальною ознакою концепту;
- 2) однієї або декількох додаткових ознак, що є вже не актуальними;
- 3) внутрішньої форми.

З.Д. Попова та І.А. Стернин пропонують польову модель структури концепту. Подібно до польової моделі значення слова можна припустити, що і концепт має багатокомпонентну і багатшарову структуру, яка може бути виявлена через аналіз мовних засобів її репрезентації (Попова, Стернин, 2001).

Польовий опис концепту базується на термінах ядра і периферії. До ядра відносяться шари з найбільш чуттєво-наочною конкретністю, первинні, найбільш яскраві образи; більш абстрактні шари становлять периферію концепту. Периферійний статус тієї чи іншої концептуальної ознаки зовсім не свідчить про її малозначність у полі концепту, статус ознаки вказує на ступінь віддаленості від ядра за ознакою конкретності і наочності образного уявлення.

Когнітивними метафорами формується загальна складова частина образу і поняття концепту, який відображається у мовній свідомості. Оскільки концепт вважають вимірною одиницею культури, його основою завжди буде виступати суттєва цінність. Сукупність концептів, які відображаються та аналізуються в аспекті цінностей, завжди створюватимуть чітку ціннісну картину

світу. Переважно зміст лінгвокультурного концепту віддзеркалює певні компоненти, які зрозуміло пояснюють його значення та суть: поняттєвий, образний та ціннісний. Кожна складова частина пояснює свою функцію та відповідне призначення кожного компонента загалом. Поняттєва складова частина відображає його мовну фіксацію, опис, дефініцію, порівняльні властивості концепту стосовно тих чи інших понять.

Образна складова частина концепту включає органи чуттів, характеризує ознаки предметів, подій, які відображаються у пам'яті.

Ціннісна складова частина відображає загальнолюдські цінності, які є втіленням у культурно-глобальному контексті, тобто, кажучи іншими словами, зароджені в культурно-національному контексті, а це відповідно такі символи, як: хата, поріг, рушник, домашнє вогнище, родина. Концепт «сім'я» завжди відображав суть історико-культурного поняття у свідомості будь-якого народу, нації, особливо характерно це простежується у психоментальності українського етносу.

Таким чином, дослідники по-різному розуміють структуру концепту, проте всі вони зазначають, що структура концепту – багатопланова, де один шар відіграє більш визначну роль, ніж інші.

2. Концепт “family” – ключовий концепт англословної лінгвокультури

У нашому дослідженні ми розглядаємо ключовий концепт англійської мовної картини світу “family” (сім'я) на матеріалі англословних фразеологічних одиниць. Виходячи з того, що цінності є згустками смислів або концептами, сама методика вивчення цінностей у мові базується на понятті «концепт».

Зокрема, концепт “family” є надзвичайно важливим аспектом будь-якої культури, нації, тому що він відображає найголовніші компоненти і ціннісні характеристики життєво-важливої філософії народу, а також вважається одним із ключових понять для усвідомлення національного характеру.

Починаючи з 1660-х років слово “family” долучається до мови як прикметник, що означає *suitable for a family*, тобто «сімейний», який і досі залишився незмінним. Згодом лексему *family* можна вважати складовою частиною більшості словосполучень, наприклад *family values* – «сімейні цінності», *family tree* – «сімейне дерево», *family circle* – «сімейне коло», *family man* – «сім'янин».

За допомогою етимологічного аналізу можна простежити історію концепту і процес утворення нових семантичних ознак, полісемію, яка є не

випадковою, а визначеною внутрішньою формою цієї лексеми, змодельованою на основі базисних фреймів, створюючи концептуальний ланцюг певної лексеми.

Безсумнівно, концепт “family” можна вважати універсальним у своєму існуванні в різних культурах, але специфічним за виразом у кожній мові. Слід підкреслити, що особливе місце концепт «family» займає в англійській фразеології, де родина трактується як духовна цінність. В англійській фразеології є різноманіття фразеологізмів, де концепт «сім'я» розуміється з різних позицій. У процесі дослідження на основі англословних фразеологізмів ми виокремили кілька семантичних груп, пов'язаних із концептом «сім'я». До першої групи були віднесені фразеологізми, які відображають родинні стосунки або, іншими словами, показують родинні зв'язки не тільки всередині сім'ї, а й за її межами. Наприклад:

– «*One's kith and kin*» – рідні та близькі, родичі;

– «*One's own flesh and blood*» – власна плоть і кров, рідні діти; родичі по крові, кров від крові;

– «*Forty-second cousin*» – кузен сім (кілька) разів / чотириюрідна сестра / сорок другий кузен – «сьома (десята) вода на киселі»; «за сім поколінь до сьомого коліна».

Наступна група фразеологізмів пов'язана з відносинами в сім'ї, що показує як позитивний бік сімейного життя, так і негативний. Найчастіше такі фразеологізми широко вживаються в щоденному житті сімейної пари, акцентуючи увагу на сімейних чварах, негараздах, традиціях, звичках тощо.

Наприклад:

– «*As the tree, so the fruit*» – яблуко від яблуні не далеко падає;

– «*One's (the) better half*» – найдорожча половинка; дружина;

– «*A black sheep*» – паршива вівця, ганьба сім'ї;

– «*Get on like a house on fire*» – ладити одне з одним; жити душа в душу;

– «*The quarrel of lovers is the renewal of love*» – милі сваряться, тільки тішаться;

– «*Keep one's husband under one's thumb / Wear the breeches*» – тримати під каблучком чоловіка;

– «*To live like a cat and a dog*» – жити як кішка і собака, жити як кішка з собакою;

– «*To live as on a volcano*» – жити як на вулкані;

– «*In love and (complete) harmony*» – в любові і (повній) гармонії, любові та злагоді (жити, проживати тощо);

– «*A cottage is paradise with the man you love; lovers live by love, as larks live by leek; in love is no lack*» – з милим рай і в курені;

– «*Marriage is a stone wall*» – за чоловіком, як за кам'яною стіною;

– «*Fathers and sons (children)*» – батьки і діти (конфлікт поколінь);

– «*Spell things out*» – з'ясувати стосунки;

– «*Shoulder to shoulder*» – плече в плече (разом жити).

Не менш важливими вважаються життєві проблеми сім'ї, які стосуються тільки її членів. Такі проблеми відображають фразеологізми:

– «*A family skeleton / A skeleton in the closet (in the cupboard)*» – сімейна таємниця, прихована від сторонніх;

– «*After all, it's common practice; There's nothing out of the ordinary in it*» – справа житейська;

– «*Please yourself; Do as you please, it's for you to decide; It's for master to decide; That's up to you*» – справа хазяйська;

– «*A scandal in a respectable family; Accidents will happen in the best regulated families*» – скандал у благородному сімействі;

– «*Common vanities / secular cares*» – життєва (мирна) суєта.

Особливий інтерес становить група фразеологізмів, яка вказує на хронологічні рамки шлюбу. Тут можна виділити такий ряд фразеологізмів:

– «*Wooden wedding (the 5th anniversary)*» – дерев'яне весілля;

– «*Tin wedding (the 10th anniversary)*» – олов'яне весілля;

– «*Crystal wedding (the 15th anniversary)*» – кришталеве весілля;

– «*China wedding (the 20th anniversary)*» – порцелянове весілля;

– «*Silver wedding (the 25th anniversary)*» – срібне весілля;

– «*Golden wedding (the 50th anniversary)*» – золоте весілля;

– «*Diamond wedding (the 75th anniversary)*» – діамантове весілля.

Таким чином, концепт “family” дає змогу виокремити цілу низку лексем, які його вербалізують, таких як: *happiness, love, mutual understanding, family problems, life, relationships between spouses and children, family values, clarification of the relations between spouses, education of children, family relations* – щастя, любов, взаєморозуміння, сімейні проблеми, побут, взаємини між подружжям та дітьми, сімейні цінності, з'ясування стосунків між подружжям, виховання дітей, родинні відносини. Концепт охоплює як позитивні, так і негативні аспекти сімейного життя.

Висновки і пропозиції. Таким чином, можна зробити висновок про те, що поняття концепту сповнене протиріч і представляє у працях провідних лінгвістів абсолютно протилежні, поліфасетні структури. Концепт за своєю суттю багатомірний, багатогранний і неоднорідний. Відсутність єдиного визначення поняття концепту підтверджує, що розроблення найбільш повної наукової типології та опис основних функцій концепту – одна з найбільш актуальних дослідницьких перспектив, що відкриваються перед лінгвістами сьогодні і дають змогу глибше проникнути і розкрити сутність і природу концепту.

Також у роботі було проаналізовано вербалізацію концепту “family” в англійській лінгвокультурі. Отже, наприкінці роботи зроблено висновок про те, що концепт “family” дає змогу побачити цілий ряд лексем, які його утворюють, таких як: *happiness, love, mutual understanding, family problems, life, relationships between spouses and children, family values, clarification of the relations between spouses, education of children, family relations*.

Список літератури:

1. Аскольдов С.А. Концепт и слово // Русская словесность. От теории словесности к структуре текста. Антология / Под общ. ред. В.П. Нерознака. М.: Academia, 1997. 280 с.
2. Воркачѳв С.Г. Лингвокультурология, языковая личность, концепт: становление антропоцентрической парадигмы в языкознании // Филологические науки : науч.-теор. журн., 2001. 400 с.
3. Кубрякова Е.С. Об установках когнитивной науки и актуальных проблемах когнитивной лингвистики / Вопросы когнитивной лингвистики, 2004. № 1. 245 с.
4. Лихачѳв Д.С. Концептосфера русского языка // Вопросы когнитивной лингвистики : науч.-теор. журн., 1993. № 1. С. 3–9.
5. Попова З.Д., Стернин И.А. Очерки по когнитивной лингвистике. Воронеж: «Истоки», 2001. 191 с.
6. Степанов Ю.С. Константы. Словарь русской культуры. Опыт исследования. М.: Наука, 1997. 456 с.
7. Стернин И.А. Константы и лакуны. М.: Наука, 1997. – С. 55.

**Davydenko A. O. THE CONCEPT “FAMILY” AS A PRINCIPLE
IN THE ENGLISH LINGUOCULTURE**

The article deals with the approaches to the definition of a concept and its structure. The article aims to investigate the notion of concept, study of the peculiarities of verbalization of the concept “family” as a major in the English linguoculture. The paper uses the following research methods: analysis, synthesis and generalization of theoretical material, definition analysis, component analysis. The analysis of various trends in modern cognitive linguistics has allowed to identify the main approaches to defining the “concept”: linguocognitive, linguocultural and semantic. It was concluded that the concept is full of contradictions and is represented by the opposite structures in the works of leading linguists. In the article, the concept is understood as a mental structure, which includes all the knowledge and experience which a person operates in the course of mental activity. It was noted that the factors that determine the formation of the concept are: sensory experience – the perception of the senses; the subject activity of a person; mental activity that generates the emergence of new concepts based on existing ones; interpretation and explanation of the concept; introduction of new concepts when referring to dictionary definitions of unfamiliar words.

The concept is inherently multidimensional, multi-faceted and heterogeneous. Thus, it was concluded that the structure of the concept consists of several layers, one of which is the core, and the other – the periphery. The paper analyzes the peculiarities of verbalization of the concept “family” in the English linguoculture. In the course of the research, several semantic groups related to the concept of “family” were identified based on English phraseological units. The first group included phraseological units that reflect the domestic relations, the second – relations within the family, the third – life problems of the family, and the fourth – the chronological framework of marriage. A number of lexemes, which represent the concept of “family”, as happiness, love, mutual understanding, family problems, life, relationships between spouses and children, family values, clarification of the relations between spouses, education of children, family relations were identified. It was also found that the concept of “family” represents both positive and negative aspects of family life.

Key words: *lexem, English language, linguoculture, concept, concept structure, phraseological units, concept “family”.*